

Äreminne över konungen

KARL HILDEBRAND:

Gustaf V som människa och regent.

Svensk litteratur 1945.

FIL. DR. KARL HILDEBRAND har i den nu utgivna första delen av sin biografi över Gustaf V gått fram till regeringskrisen på hösten 1911, då Lindman efterträdde av Staaff. Ett utomordentligt källmaterial har stått till hans förfogande: det Bernadotteska familjearkivet, personliga upplysningar från kungen och honom närstående, utrikesdepartementets hemliga papper, privata anteckningar och brev av en rad ledande politiker och ämbetsmän. Ingen forskare i vår nyare historia har haft liknande möjligheter.

"Jag hoppas", skriver dr Hildebrand i sitt förord, "att det sätt varpå jag skildrar konung Gustafs livsgärning må ådagalägga hur djup min tacksamhet är för all den hjälp han lämnat mig. Det har aldrig varit min avsikt att skriva ett äreminne i detta ords gamla bemärkelse. Det skulle konung Gustaf förvisso ej uppskatta. Endast en sakligt vederhäftig skildring är honom värdig." Dessa oklara och motsägelsefulla satsar antyda författarens sannolikt för honom själv omedvetna dilemma. Själva förutsättningen för hans arbete har varit kungens förtroende, författaren betonar sin stora tacksamhetsskuld. Men ett gammaldags äreminne har icke ens ur den biograferades egen synpunkt varit lämpligt, författaren måste vara sitt höga föremål värdig genom saklighet och vederhäftighet. Svårigheten kan endast lösas genom hypotesen att kungen är en perfekt person, att sanningen i allo bidrar till hans ära. Denna arbetshypotes har dr Hildebrand också strängt följt; trots sina försäkringar har han skrivit ett äreminne, ehuru visserligen ett äreminne utan de äldre förebildernas pomp och glans.

Bokens första hundra sidor är biografiska i mera egentlig mening, de ägnas kungens barndom, studier, militärtjänst, giftermål och resor. Men vad som ges är till alldeles övervägande del hovnotiser; Oscar II:s kröning, kronprins Gustafs bröllop och dylika tilldragelser skildras utförligt och med respektfull välvilja. Om tronföljarens inre utveckling får man veta litet eller intet. Hade den blivande kungen några intressen utanför uppfostringsschemat, läste han böcker — utom Topelius särskilt omnämnda "Läsning för barn" — vad tänkte han i religiösa, politiska och allmänmänskliga frågor? Eller var han exceptionellt likgiltig och ointresserad? Härpå tyder närmast författarens tystnad

liksom också en och annan sats ur citerade brev. "Vad furstinnan (av Wied) saknar (hos tronföljaren) allttjämt", skriver kronprinsens mentor 1879 från en utlandsresa, "det är det verkligen levande intresset för något allvarligt, de grundliga kunskaperna eller åtminstone viljan att förskaffa sig sådana samt beredviligheten att underkasta sig det därför erforderliga arbetet." Dylika uttalanden, som kunde vara tagna ur en karaktäristik av den unge Edward VII, analyseras emellertid icke av dr Hildebrand, snarare skymmas de undan av lovord och vördnadsbetygelser.

Dr Hildebrand hör till de författare som söka karaktärisera nästan uteslutande genom en uppräknings av egenskaper. Kungen säges vara realistisk, plikttrogen, modig, manligt stolt, vänlig osv. Men en dylik anhopning av vackra ord skapar ingen helhetsbild. Och den suggererar så mycket mindre som alla till den Bernadotteska familjekret-

sen hörande personer omtalas i lika smickrande ordalag. Kungens föräldrar, svärföräldrar, bröder, alla äro lika förträffliga. Man påminner sig inför dessa oljetryck hovdamer i en Baudelairedikt, "för vilka varje prins är skön". En primitiv folklig entusiasm för kungligheten skulle måhända göra skönheten mindre besvärande: vad dr Hildebrand bjuder på är en torr, officiell, man frestas att säga reglementerad beundran.

Den ojämförligt största delen av dr Hildebrands arbete, omkring 460 sidor, är emellertid icke biografisk, utan kan närmast betecknas som en handbok i svensk historia 1880—1911. Hit hör ett kapitel på över 60 sidor om samhällsutvecklingen omkring sekelskiftet, en föga givande sammanfattning, där författarens brist på precision och skärpa särskilt framträder. Hit hör också två kapitel om unionspolitiken på icke mindre än 280 sidor, alltså omkring hälften av hela arbetet. Slutligen skildras inrikes- och utrikespolitik 1906—1911 i två mindre kapitel.

Denna egenartade disposition motiverar dr Hildebrand därmed att det skulle vara nödvändigt att inställa Gustaf V:s insatser, även i den mån de gjordes under kronprinstiden, i ett allmänt sammanhang. Förklaringen verkar icke övertygande. Framför allt stora avsnitt av de kapitel som behandla unionspolitiken erbjuda i så ringa grad en belysning av kronprinsens personlighet, åsikter och handlande att deras intagande i

en biografi framstår som helt omotiverat. Snarare är det väl författarens tillgång till nytt källmaterial som kommit hithörande delar att bli oproportionerligt stora.

På en rad punkter, främst när det gäller unionsfrågan och utrikespolitiken 1905 och senare, berikas emellertid vårt vetande genom denna rent historiska redogörelse, helt naturligt, då här för första gången hittills hemliga källor utnyttjas. I huvudpunkterna kommer väl icke den svenska politiken i ny belysning, men många detaljer av intresse infogas i en förut känd helhetsbild. Tyngdpunkten i boken ligger sålunda, något tillspetsat uttryckt, i det som inte hör till ämnet.

Men även hithörande avsnitt präglas av författarens "lojalitet", hans tendens att försvara, försköna och tillrättalägga. Den kritiska analysen saknas nära nog totalt. Här kunna blott några få exempel anföras.

Med hänsyn till bokens biografiska syfte har författaren på ett uppenbart överdrivet sätt framhävt kronprinsen och hans insatser i den norska frågan. Om och i vad mån kron-

prinsen hyste en självständig och genomtänkt uppfattning i denna fråga klargör han dock icke. Att kronprinsens brev ge föga upplysning härom blir utgångspunkten för en berömmande reflexion: tronföljaren var snarare "en handlingens än en skrivandets man". Det — av Wählstrand förut berörda — märkliga förhållandet att kronprinsen i juni 1905 ville avveckla unionen utan förhandlingar eller villkor ger icke författaren anledning till något försök att utreda och klarlägga, trots att han tydligen anser Oscar II:s och den svenska regeringens motsatta uppfattning vara den riktiga. — Enligt tyske envoyén von Tschirskys några dagar efter samtalet nedskrivna uppgift skulle Oscar II i juli 1905 till kejsar Wilhelm ha ifrågasatt en partiell uppdelning av Norge mellan Tyskland och England. Detta förklarar dr Hildebrand utan vidare vara orimligt med hänsyn bl. a. till kungens "hela andliga läggning". Om man utgår från dr Hildebrands egen vackra karaktäristik av Oscar II är detta påstående förvisso naturligt, men andra och helt motsatta åsikter ha hävdats; senast har en framstående norsk historiker, Jens Arup Seip, på anförda skäl talat om kungen som falsk och vankelmodig. Vidare anføres att Gustaf V till författaren förklarat Tschirskys efter Wilhelm II givna referat av samtalet oriktigt; den nuvarande kungens påstående fyrtio år efter händelsen tillerkännes alltså vitsord mot en omedelbart efter samtalet nedskriven version. Över huvud synes författaren vilja reducera räckvidden av de planer på samgående med Tyskland som vid denna tid fanns inom det svenska kungahuset (jämför t. ex. s. 501 och s. 528 f.). — Att den svenske monarken vid 1911 års regeringskris intimt samarbetade med högerns ledare föranleder icke någon kommentar från dr Hildebrands sida; däremot citeras intetsägande uttalanden om kungamaktens betydelse som bevis på kungens klokhet och förmåga att anpassa sig efter parlamentarismens krav.

Dr Hildebrands arbete synes icke lämna några väsentliga bidrag till bedömandet av kung Gustaf V som personlighet. Fältet är fritt för en framtida, kritiskt arbetande forskning, som bekräftar eller korrigerar de nu gängse populära föreställningar vilka för dr Hildebrand synes ha varit självfallna förutsättningar.

Icke till dr Hildebrand, men väl till det förlag som publicerat hans bok, har man anledning att rikta ytterligare en anmärkning. Boken kostar, alltefter bandets kvalitet, 57, 84 eller 175 kronor. Denna prissättning kan förklaras endast på så sätt att avsikten är att presentera arbetet som ett slags auktoriserad biografi över den populära monarken. Men till allra största delen består, såsom tillräckligt framhåvts, skriften av en handboksmässig, för allmänheten föga lämpad framställning av partier i senare svensk historia. Metoden framstår som en osympatisk spekulatio.

✱

Det behandlade arbetet aktualiserar två viktiga forskningsproblem. En mängd till stor del outnyttjade samlingar av memoarer, anteckningar och brev av samtidshistoriskt intresse finnas i privat ägo eller äro deponerade i bibliotek och arkiv. I stor utsträckning gäller att dylika samlingar äro tillgängliga för vissa forskare, men icke för andra. Man kan därför befara att Sveriges moderna historia under årtionden framåt kommer att skrivas av personer vilka av mer eller mindre tillfälliga skäl äro avstängda från vissa, för andra forskare tillgängliga källor. En samordning, genom vilken alla för forskning tillgängliga källor rörande ett visst problem eller en viss person ställdes till vederbörande forskares förfogande, vore av värde såväl för den enskilde som för vetenskapen; därigenom undvekes framför allt en tidsödande konkurrens om källorna samt dubbla bearbetningar av ett och samma ämne med anlitande av skilda materialsamlingar. Skulle icke initiativ till en sådan samordning kunna tas av våra forskningsinstitutioner eller av enskilda vetenskapsmän, främst inom historien och statskunskapen?

Principiellt viktigare är en annan fråga. Dr Hildebrands arbete är såvitt bekant det enda publicerade som bygger på enligt femtiårsgränsen i princip hemliga utrikeshandlingar; genom kungl. maj:ts beslut har författaren fått rätt att använda dem. Hur skall detta medgivande fattas? Är det meningen att endast vissa, gentemot kungen eller regeringen välsinnade personer skola få begagna utrikeshandlingar av detta slag, dvs. få monopol på en stor del av den samtidshistoriska forskningen? Detta synes alltför orimligt. Är då meningen att handlingarna skola bli fria sedan de väl en gång utnyttjats av de genom särskilt tillstånd gynnade? I vissa fall är kanske en sådan ordning nödvändig. Men den innebär, regelmässigt brukad, en underlig privilegiering. Det rimligaste synes vara att handlingarna före en

viss tidpunkt, möjligen med särskilda undantag, göras tillgängliga för alla. Endast om detta sker, kan man undgå misstanken att forskningen i modern utrikespolitik skall reserveras för den respektfyllda lojalitet som dr Hildebrand så väl representerar. Man står — i större skala — inför samma läge som med rätt eller orätt antogs föreligga då docent Thermanius inom utrikesdepartementet sysselsattes med att skriva Sveriges historia under världskriget.

Herbert Tingsten